

فصلنامه علمی - پژوهشی سیاست‌گذاری عمومی، دوره ۳، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۶، صفحات ۵۶-۲۹

واکاوی ساز و کارهای دانشی بهبود کیفیت خط‌مشی‌های عمومی در ایران: پژوهش ترکیبی

حسن دانایی فرد^۱

استاد مدیریت دولتی دانشگاه تربیت مدرس

جواد ولی اصل

کارشناسی ارشد مدیریت دولتی دانشگاه تربیت مدرس

سید یعقوب حسینی

دانشیار مدیریت بازرگانی دانشگاه خلیج فارس بوشهر

(تاریخ دریافت: ۹۶/۲/۲۲ - تاریخ پذیرش: ۹۶/۳/۳۰)

چکیده

بهبود کیفیت خط‌مشی‌های عمومی از جمله دغدغه‌ها و چالش‌های فراروی حوزه‌های مختلف عمومی همه نظام‌های سیاسی است. این کیفیت، در خلاء بهبود پیدا نمی‌کند، بلکه مستلزم داشتن راهکارها و ساز و کارهای مختلفی می‌باشد. هدف این پژوهش واکاوی و شناسایی ساز و کارهای دانشی بهبود کیفیت خط‌مشی‌های عمومی در ایران است. پژوهش در دو مرحله انجام شده است: در مرحله نخست (کیفی) ساز و کارها، احصاء شده و در مرحله دوم ضمن رتبه‌بندی اهمیت ساز و کارها، فرضیه‌های توصیفی در مورد ساز و کارها در معرض آزمون قرار داده شد. نتایج نشان می‌دهد که ساز و کارهای دانشی برای بهبود خط‌مشی‌های عمومی به ترتیب اهمیت عبارتند از: کاربردی‌سازی دانش خط‌مشی‌گذاری عمومی در نظام خط‌مشی‌گذاری عمومی کشور، اشاعه دانش خط‌مشی‌گذاری عمومی در کشور و شکل‌دهی مبانی فلسفی و نظری بومی خط‌مشی‌گذاران عمومی.

واژگان کلیدی: خط‌مشی عمومی، بهبود کیفیت، ساز و کارهای دانشی، پژوهش ترکیبی

^۱ Email: hdanaee@modares.ac.ir (نویسنده مسئول)

۱- مقدمه

خط‌مشی‌های عمومی، ساز و کارهای حکمرانی ملی نظام سیاسی هستند و دولت‌ها اراده ملی را در پرتو خط‌مشی‌های عمومی اجرایی می‌کنند. این خط‌مشی‌های عمومی، حلقه پیونددهنده دولت و جامعه هستند (مقدس پور و همکاران، ۱۳۹۱). نقش اصلی دولت (به معنای هر سه قوه) در جهان جدید، «خط‌مشی‌گذاری عمومی» است. دولت‌ها که در برگیرنده قوای مجریه، مقننه و قضاییه هستند، به خط‌مشی‌های عمومی «شکل می‌دهند»، آن‌ها را به «اجرا» در می‌آورند و آنگاه به «ارزشیابی» آنچه اجرا شده است، می‌پردازند (بزرگی، ۱۳۸۹). به عبارت دیگر، همه حکومت‌ها برای حل مسائل فراروی جامعه خود، بهبود شرایط و بهره‌گیری از فرصت‌ها، به سازوکارهایی به نام خط‌مشی‌های عمومی متوسل می‌شوند. از آنجا که خط‌مشی‌های عمومی می‌تواند عواقب منفی و جبران‌ناپذیری مانند فقر، فحشا، بیکاری، ناامنی و... در بر داشته باشند، برای بهبود کیفیت چنین خط‌مشی‌هایی، ساز و کارهای مختلفی با توجه به محیط و شرایط و فرهنگ جامعه تبیین شده است (ابراهیمی و همکاران، ۱۳۹۳). در نتیجه، بهبود کیفیت خط‌مشی‌های عمومی برای تحقق نیازهای شهروندان و جامعه به بهترین نحو، امری اساسی و ضروری است. فقر پژوهشی در این حوزه و همچنین عدم انسجام پژوهش‌های صورت گرفته در این باره، وجود یک پژوهش منسجم را برای مطالعه و بررسی چگونگی بهبود خط‌مشی‌های عمومی در ایران ضروری می‌سازد. همچنین با توجه به مسائل عدیده نظام خط‌مشی‌گذاری در ایران، وجود چنین پژوهشی جهت ارائه راه‌حل‌هایی برای بهبود کیفیت خط‌مشی‌های عمومی به خط‌مشی‌گذاران قوه‌ها و نهادهای مختلف خط‌مشی‌گذار لازم بود. هدف اصلی این پژوهش واکاوی و احصاء ساز و کارهای دانشی کیفیت خط‌مشی‌های عمومی در ایران است. اگرچه ادبیات پژوهش، مباحثی را به صورت پراکنده در این مورد مطرح می‌کند، ولی این مباحث از انسجام روشنی برخوردار نیستند و در این زمینه ساز و کارهای روشنی برای بهبود کیفیت خط‌مشی‌ها وجود ندارد. بنابراین پژوهش حاضر سعی بر آن دارد تا نخست به شناسایی و واکاوی این ساز و کارها اقدام نموده و در گام دوم پژوهش، به بررسی میزان اهمیت آنها بپردازد.

۲- بیان مسئله

خط‌مشی‌گذاری عمومی بر زندگی میلیون‌ها شهروند اجتماعی تاثیرگذار است. در ایران این فرآیند از نارسایی‌های عدیده‌ای مانند فقدان توجه به تخصصی بودن موضوعات، عدم توجه به روح کلی خط‌مشی‌های اساسی و کلان، سوء تدبیر و فقدان بکارگیری روش‌های علمی برای

پیش‌بینی، برخورد انفعالی و تدافعی با فضاییای برجسته و نادیده گرفتن محرک‌های بطئی، عدم توجه به درس آموزی از تجارب دیگران، فقدان نگاه گروهی به خطمشی، فقدان ساز و کارهای هماهنگی دولت افقی، فقدان سیستم بازخورد و کمبود آگاهی عمومی رو به رو است. از این موارد گذشته، ارزیابی خطمشی همواره به مثابه حلقه گمشده در فضای حاکم بر این قلمرو در ایران است (مودب، ۱۳۸۴). الوانی (۱۳۹۱) از مشکلاتی یاد می‌کند که تقریباً اکثر جوامع در زمینه خطمشی‌گذاری با آنها دست و پنجه نرم می‌کنند و این مشکلات اغلب از کیفیت خطمشی‌های خوب می‌کاهد. مشکلاتی از قبیل تحقق نتایج زودرس، یک بعدی بودن خطمشی‌ها، کمبود اطلاعات، تمایل به ساده‌انگاری مسائل، اعمال نظرهای شخصی در فرآیند خطمشی‌گذاری و در نهایت انعطاف‌ناپذیر بودن خطمشی‌ها می‌توانند اغلب منجر به تدوین خطمشی‌های ضعیفی شوند. ادبیات این زمینه، اغلب این موارد را به مثابه خطمشی‌های بی‌کیفیت یاد می‌کند.

خطمشی‌گذاری عمومی ضعیف و بی‌کیفیت منجر به ناکامی‌های زیادی در حوزه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و... خواهد شد. به همین دلیل بهبود کیفیت خطمشی‌های عمومی از جمله دغدغه‌ها و چالش‌های فراروی حوزه‌های مختلف عمومی (سیاست، فرهنگ، اقتصاد، محیط زیست، آموزش عالی و...) است. این کیفیت، در خلاء بهبود پیدا نمی‌کند، بلکه مستلزم داشتن راهکارها و ساز و کارهای مختلفی در حوزه‌های مختلف است. بهبود سطح کیفیت خطمشی‌های حوزه‌های مختلف نیازمند ساز و کارهای متعدد (فردی، نهادی، سیاسی، اطلاعاتی، مدنی و...) است که در صورت توجه می‌توانند به ایجاد یک نظام تصمیم‌گیری ملی قوی، خوب و اثربخش منجر گردد که در نهایت، استفاده مناسب از منابع و ظرفیت‌های ملی و بهبود شرایط زندگی عموم مردم را در پی داشته باشد. بر این اساس مسئله مفهومی فراروی این پژوهش، فقدان دانش در مورد ساز و کارهای بهبود کیفیت خطمشی‌گذاری عمومی است که این پژوهش بر آن است به این هدف دست یابد.

۳- مبانی نظری پژوهش

واژه *Policy* که در زبان فارسی به معنای سیاست یا خطمشی معنا شده است، وقتی در کنار واژه *Public* به معنای عمومی قرار گیرد، شاخه‌ای از دانش را با عنوان «علم دولت در عمل» تشکیل می‌دهد، که برخی آن را زیرمجموعه علم سیاست و برخی نیز علمی مستقل قلمداد می‌کنند. این دانش، به مطالعه و تحلیل عمل دولت‌ها می‌پردازد. خطمشی‌گذاری‌های عمومی در واقع، تجلی اداره حکومت در عمل است که آن‌ها را می‌توان به عنوان مجموعه‌هایی ساختاری و مرتبط متشکل از مقاصد، تصمیم‌ها و اعمالی که قابل نسبت به اقتدار عمومی در

سطوح محلی، ملی و بین‌المللی هستند، در نظر گرفت. از نظر اندرسون^۱ (۲۰۱۱) خط‌مشی عمومی، مجموعه‌ای از اقدامات (و عدم اقدام‌های) نسبتاً ثابت و پایدار و هدفمند دولت، به قصد حل معضلات یا دغدغه‌های عمومی جامعه است.

واژه کیفیت دارای معانی مختلفی است و از جنبه‌های مختلفی قابل تعریف و بررسی است. در فرهنگ وبستر، کیفیت (*Quality*) معانی متعددی دارد. بعضاً به معنی خوب یا بد بودن چیزی اشاره دارد. برای نمونه، آلودگی بر کیفیت هوا تأثیر دارد. در فرهنگ مذکور، لغت کیفیت به ویژگی یا جنبه‌ای اشاره دارد که فردی یا چیزی از آن برخوردار است. در تعریف دیگری در فرهنگ وبستر، از کیفیت به سطح بالایی از تعالی یا ارزش اشاره شده است. در فرهنگ آزاد به تعاریف دیگری اشاره شده است که عبارتند از: ۱- ویژگی ذاتی یا متمایز کننده چیزی، ۲- خصیصه فردی به ویژه خصیصه شخصیتی، ۳- ویژگی ضروری، ۴- برتری نوعی، ۵- درجه‌ای از کمال و ۶- از لحاظ اجتماعی جایگاه اجتماعی بالا. از سوی دیگر در علوم مختلف، برداشت‌های متفاوتی از مفهوم کیفیت وجود دارد. به طور مثال در فلسفه و در نظریه شناخت، منظور از کیفیت، چگونگی یک چیز است؛ مثال: خواص کمی و یا خواص کیفی یا چونی. در زمینه‌های اقتصادی، مراد از کیفیت، مرغوبیت و مطلوبیت یا مجموعه ویژگی‌های یک کالا و عرضه‌کننده آن است (نه تنها از لحاظ کیفی بلکه از دیدگاه کمی، بها و غیره) و باعث می‌شوند که آن کالا مورد تقاضا قرار گیرد و به فروش برسد. در زمینه‌های اجتماعی و فردی نیز کیفیت به شایستگی، صلاحیت و لیاقت اشاره دارد.

در سازمان‌ها، منظور از کیفیت را می‌توان انجام دادن کارها بطور صحیح و مداوم در کلیه طبقات یک سازمان تعریف کرد. یعنی اینکه بین نیاز مشتریان، پرسنل و اهداف عالی سازمان توازن بوجود بیاوریم. از دید سازمانی، سازمان استانداردهای بین‌المللی، کیفیت را اینگونه تعریف می‌کنند: تمامیت ویژگی‌ها و خصوصیات محصول یا خدمت که توانایی برآورده کردن نیازهای مشتری را دارد. در یک تعریف که سازمان ملی بهره‌وری سنگاپور ارائه داده است، کیفیت مجموعه‌ای از خصوصیات و مشخصات یک کالا یا خدمت است که احتیاجات و رضایت مصرف کننده را تامین می‌کند.

دنهارت در زمینه کیفیت ارائه خدمات عمومی به شهروندان از شاخص‌هایی مانند سهولت، امنیت، قابلیت اطمینان، رویکرد حل مسئله و مسئولیت‌های ملی و عدالت یاد می‌کند. این واژه‌ها نشان می‌دهند که مفهوم کیفیت، در حوزه مدیریت عمومی با سایر حوزه‌ها متفاوت است (دنهارت^۲، ۲۰۰۷). بنابراین در قلمرو خط‌مشی‌گذاری، خط‌مشی‌های دارای کیفیت را می‌توان خط‌مشی‌هایی دانست که نیازها و احتیاجات مخاطبان خود را برآورده می‌سازند و

^۱- Anderson

^۲- Denhardt

درجه‌ای از کمال و برتری یا تمایز برجسته‌ای نسبت به خطمشی‌های ضعیف دارند. به عبارت دیگر، دستاوردهایی مانند بهبود رضایت شهروندان، نگاه بلندمدت و قابلیت تبدیل به قوانین معتبر را دارند. این ایده را می‌توان در ادبیات مشاهده کرد. برای مثال بسیاری از صاحب‌نظران از ضعف عملکرد اقتصادی یا کاهش اعتماد عمومی به مثابه نتایج خطمشی‌های ضعیف یاد می‌کنند. انتظار می‌رود در صورتی که خطمشی‌ها از کیفیت بالایی برخوردار باشند، این نتایج بهبود یابند. شواهدی مانند نتیجه‌گرا بودن خطمشی، دیدگاه استراتژیک داشتن و قابلیت انعطاف‌پذیری و توانایی رویارویی با چالش‌ها، همگی دال بر اهمیت کیفیت در خطمشی‌گذاری دارند.

۴- پیشینه پژوهش

جدول ۱- نتایج به دست آمده از پیشینه پژوهش

مؤلف	سال انتشار	ساز و کارهای دانشی بهبود خطمشی‌های عمومی
درور ^۱	۱۹۸۳	<ul style="list-style-type: none"> • تغییرات مورد نیاز در دانش • تغییرات مورد نیاز در افراد • تغییرات مورد نیاز در ساختار
بلونگ ^۲	۲۰۰۳	<ul style="list-style-type: none"> • استقرار صحیح علم خطمشی‌گذاری • انتشار تعداد کتاب‌ها و مقالات در زمینه خطمشی‌گذاری • تربیت پژوهشگران برجسته • نظریه‌پردازی بومی • در حوزه ساختار افزایش دپارتمان‌ها و دانشکده‌های خطمشی‌گذاری • تأکید رهبری بر علم خطمشی‌گذاری • حمایت‌های مالی و به کارگیری متخصصان و حرفه‌ای‌ها • سازگاری مدل‌های خطمشی با فرهنگ سیاسی • علمی کردن فرآیند خطمشی‌گذاری • بهره‌گیری از مراکز مشاوره • تسلط خطمشی‌گذاران بر علم خطمشی‌گذاری

^۱- Dror

^۲- Bolong

دانایی فرد و همکاران	۱۳۹۰	<ul style="list-style-type: none"> افزایش ظرفیت خطمشی‌ها از طریق کانون‌های تفکر و اتاق فکر و نقش راهبری این کانون‌ها
هارت و ورمین ^۱	۲۰۰۸	<ul style="list-style-type: none"> افزایش ظرفیت خطمشی‌ها از طریق کانون‌های تفکر و نقش راهبری این کانون‌ها
پوهان ^۲	۲۰۰۸	<ul style="list-style-type: none"> افزایش ظرفیت خطمشی‌ها از طریق کانون‌های تفکر و نقش راهبری این کانون‌ها
دانایی فرد و همکاران	۱۳۹۲	<ul style="list-style-type: none"> افزایش ظرفیت یادگیری خطمشی‌ای ایجاد و بهبود ظرفیت خطمشی‌ها از طریق مراکز پژوهشی
قریب	۱۳۹۰	<ul style="list-style-type: none"> بهبود کیفیت عقلانیت نخبگان سیاسی خطمشی‌گذار
دانایی فرد	۱۳۸۸	<ul style="list-style-type: none"> همکاری بین دانشگاهی داخل و خارج ارتقاء فرهنگ پژوهش در جامعه حوزه تحصیلات تکمیلی باکیفیت ارتقاء مآخذ و پایگاه‌های اطلاعاتی علوم انسانی
دانایی فرد	۱۳۹۱	<ul style="list-style-type: none"> بهره‌گیری از نظام علمی - دانشگاهی ملی
ریچارد رز	۱۳۹۰	<ul style="list-style-type: none"> درس‌آموزی، تقلید و انتقال خطمشی از سایر کشورهای موفق در حوزه‌های مختلف بهره‌گیری از اندیشکده‌ها (<i>think tanks</i>)، شرکت‌های مبادلاتی و نهادهای غیر دولتی و مؤسسات مشاوره‌ای
دولویتز و مارش	۱۹۹۶	<ul style="list-style-type: none"> درس‌آموزی، تقلید و انتقال خطمشی از سایر کشورهای موفق در حوزه‌های مختلف بهره‌گیری از اندیشکده‌ها، شرکت‌های مبادلاتی و نهادهای غیر دولتی و مؤسسات مشاوره
میشل کروزیه	۱۳۹۲	<ul style="list-style-type: none"> تقویت کمیسیون‌هایی متشکل از فرزندانگان صاحب‌رأی در نهادهای تصمیم‌گیری جدا از ساختار اداری و روال‌های بوروکراتیک
ریگ و لیندسی	۲۰۰۶	<ul style="list-style-type: none"> بهره‌مندی از مدیریت دانش برای انتقال و تسهیم دانش میان همه بازیگران و ذی‌نفعان

^۱ - Hart & Vromen

^۲ - Puhan

۵- هدف پژوهش

هدف غایی و اصلی این پژوهش، شناسایی ساز و کارهای دانشی بهبود کیفیت خط‌مشی‌های عمومی در ایران است.

۶- پرسش‌های پژوهش

- ۱- ساز و کارهای دانشی بهبود کیفیت خط‌مشی‌های عمومی در ایران کدامند؟
- ۲- میزان اهمیت هر کدام از ساز و کارهای دانشی در بهبود کیفیت خط‌مشی‌های عمومی ایران چقدر است؟

۷- روش‌شناسی پژوهش

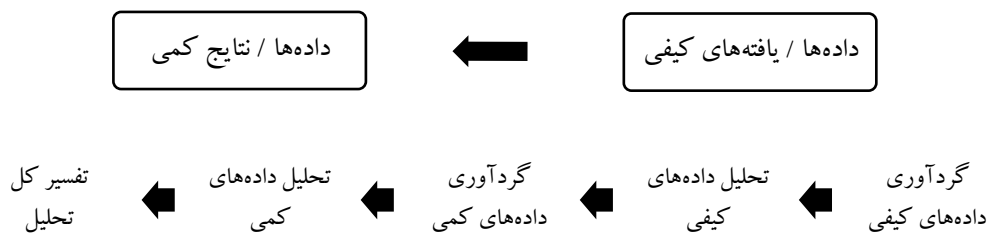
روش پژوهش در این مطالعه، ترکیبی و از نوع طرح اکتشافی است که در دو مرحله کیفی و کمی قابل اجراست. در این نوع طرح پژوهشی، ابتدا داده‌های کیفی و سپس داده‌های کمی گردآوری و تحلیل می‌شوند. بنابراین، ابتدا پدیده موشکافی شده و سپس برای تعیین روابط داده‌های کیفی، از داده‌های کمی استفاده می‌شود. در واقع داده‌های کیفی، داده‌های کمی را می‌سازند و پژوهشگر به جای داده‌های کمی بر داده‌های کیفی تأکید می‌کند. مزیت این طرح پژوهشی آن است که ابتدا پدیده مورد بررسی را به نحوی کامل موشکافی می‌کند و ابعاد و مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده پدیده را احصاء می‌کند. در واقع پژوهشگر با گوش دادن به آزمودنی‌ها، ابعاد را مشخص می‌کند، نه از طریق ابزار از قبل تعیین شده (دانایی‌فرد و همکاران، ۱۳۹۱). رویکرد دو مرحله‌ای این راهبرد، اجرای آن را آسان و توصیف و گزارش آن را سراسر است می‌کند. این طرح برای پژوهشگری مفید است که می‌خواهد پدیده‌ای را واکاوی کند ولی می‌خواهد یافته‌های کیفی را نیز افزایش دهد. این مدل مخصوصاً زمانی دارای مزیت است که پژوهشگر در حال ساخت یک ابزار جدید است (کرسول^۱، ۱۳۹۱). از طرف دیگر، عیب این طرح پژوهشی آن است که هم حجم گردآوری و هم زمان گردآوری آن زیاد است (دانایی‌فرد، ۱۳۸۶؛ کرسول، ۱۳۹۱). همچنین پژوهشگر ممکن است حرکت از تحلیل کیفی به گردآوری داده‌های کمی بعدی را دشوار بیابد (کرسول، ۱۳۹۱).

به طور کلی در این استراتژی پژوهشی:

- پژوهشگر بر داده‌های کیفی به جای داده‌های کمی تأکید می‌کند.

^۱- Creswell

- توالی گردآوری به ترتیب، داده‌های کیفی و سپس کمی است.
- برای تعیین یافته‌های کیفی، پژوهشگر به داده‌های کمی متوسل می‌شود.

شکل ۱- مدل تصویری طرح شیوه‌های ترکیبی اکتشافی.

مرحله ۱: پژوهش کیفی

ابزار پژوهش حاضر در بخش کیفی، مصاحبه اکتشافی با خبرگان دانشگاهی و مدیران و کارشناسان نهادهای خط‌مشی‌گذار و سیاست‌پژوه است. این ابزار گردآوری داده‌ها، امکان برقراری تماس مستقیم با مصاحبه‌شونده را فراهم می‌کند و با کمک آن می‌توان به ارزیابی عمیق‌تر ادراک‌ها، نگرش‌ها، علایق و آرزوهای آزمودنی و در نهایت پدیده‌های مورد بررسی در جهان اجتماعی پرداخت. جامعه آماری مرحله اول این پژوهش شامل مدیران (وزرای دولت، نمایندگان مجلس شورای اسلامی و مدیران حرفه‌ای سطوح مختلف)، کارشناسان نهادهای مرتبط با خط‌مشی‌گذاری عمومی ملی (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، مجمع تشخیص مصلحت نظام، شورای عالی انقلاب فرهنگی، کمیسون‌های هیئت دولت، مرکز استراتژیک ریاست جمهوری، اتاق بازرگانی، سازمان برنامه و بودجه و کمیسیون‌های تخصصی مجلس شورای اسلامی) و همچنین اساتید حوزه خط‌مشی‌گذاری عمومی، مدیریت دولتی و علوم سیاسی دانشگاه‌های شهر تهران بود. در این مرحله از پژوهش، از راهبرد نمونه‌گیری زنجیره‌ای یا گلوله برفی برای انتخاب مصاحبه‌شوندگان استفاده شد و با ۱۹ نفر مصاحبه انجام شد. افراد انتخاب شده برای انجام مصاحبه در کل دارای تجارب نظری و عملی متوسط به بالا در حوزه خط‌مشی‌گذاری عمومی بودند و تلاش شد در انتخاب مصاحبه‌شوندگان، برای اخذ دیدگاه‌های متنوع در زمینه مسئله پژوهش، توازنی مطلوب بین افراد دانشگاهی و حرفه‌ای این حوزه برقرار گردد. مصاحبه‌ها تا آن زمان ادامه یافت که پژوهشگر احساس کرد، داده‌ها تکراری شده و به حد اشباع رسیده است.

جدول ۲- فهرست مصاحبه‌شوندگان

کد مصاحبه‌شونده	سوابق آموزشی واجرابی
۱	عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس (استاد)
۲	عضو هیئت علمی دانشگاه تهران (استادیار)
۳	عضو هیئت علمی دانشگاه تهران (دانشیار)، دبیر کمیسیون اجتماعی و دولت الکترونیک هیئت دولت
۴	عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس (دانشیار)
۶	کارشناس ریاست جمهوری معاونت حقوقی
۷	کارشناس مرکز پژوهش‌های مجلس و دکترای سیاستگذاری سلامت
۸	عضو هیئت علمی دانشگاه تهران (استاد)
۹	نماینده مجلس شورای اسلامی و رئیس کمیسیون بودجه مجلس شورای اسلامی
۱۰	نماینده مجلس شورای اسلامی و معاون قوانین مجلس
۱۱	نماینده مجلس شورای اسلامی
۱۲	عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبایی (دانشیار)
۱۳	عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس - وزیر سابق علوم، تحقیقات و فناوری
۱۴	عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبایی (دانشیار)
۱۵	استادیار دانشگاه تهران و معاون وزیر علوم، تحقیقات و فناوری
۱۶	استادیار دانشگاه و معاون فرهنگی مرکز پژوهش‌های مجلس
۱۸	عضو هیئت علمی دانشگاه تهران (دانشیار)
۱۹	مدرس حوزه علمیه معصومیه قم

تحلیل و کدگذاری داده‌ها

رویکردهای مختلفی برای تحلیل داده‌ها وجود دارد. مایلر و کراب‌تری (۱۹۹۲) چهار رویکرد اصلی را پیشنهاد کردند که فنون تحلیلی می‌توانند درون آنها طبقه‌بندی شوند: رویکرد شبه‌آماري، رویکرد کدنامه‌ای، رویکرد ویرایش کردن و رویکرد غور کردن. رویکرد این پژوهش در تحلیل داده‌های پژوهش، رویکرد ویرایشی است.

ویرایش کردن

رویکرد ویرایشی، ریشه در سنت فلسفی پدیده‌شناسی دارد که در پی درک تجارب جهان زندگی فردی است. در پدیدارشناسی، جوهر اصلی یک پدیده را از میان تجارب متفاوت افراد با آن پدیده بیرون می‌کشند و بر کشف گوهر خود پدیده تمرکز دارند. در این سبک، مفسر مانند ویرایش‌گری که در پی بخش‌های معنی‌دار، کم و زیاد کردن کلمات یا جملات و حذف کلمات غیر ضروری در متن است، وارد متن می‌شود. بهترین نمونه رویکرد ویرایش "تئوری مبتنی بر داده" گلاسر و استراوس (۱۹۶۷) است که رهنمودهایی برای تدوین تئوری مبتنی بر داده‌های کیفی ارائه می‌دهد. در تئوری مفهوم‌سازی بنیادی، این فرآیند "مقایسه مستمر" نامیده می‌شود و هدفش دستیابی به نقطه‌ای از "کفایت تئوریک" است که در آن جا تحلیل اضافی هیچ گونه نقشی در کشف دانش جدید در مورد یک مقوله یا طبقه ایفا نمی‌کند. در واقع می‌توان گفت که مصاحبه‌ها تا زمانی ادامه پیدا می‌کنند که از لحاظ نظریه‌ای به حالت اشباع برسد (دانایی فرد، ۱۳۹۱). برای استخراج مفاهیم از میان حجم انبوه اطلاعاتی که در طول مصاحبه به دست می‌آید، عمل کدگذاری انجام می‌گیرد. در این پژوهش از "کدگذاری اولیه و ثانویه" برای شکل‌گیری مفاهیم استفاده شده و در پی آن، احصاء تم‌ها و شکل‌گیری چارچوب "ساز و کارهای دانشی بهبود کیفیت خط‌مشی‌های عمومی" صورت گرفته است.

نتایج مرحله کیفی

در این پژوهش پس از این که داده‌های اولیه از طریق مصاحبه به دست آمد، از آن جهت که این داده‌ها به صورت خام بودند، به ویرایش آن‌ها پرداخته شد. بر این اساس، بخش‌های معنادار شناسایی و کلمات غیر ضروری حذف شدند و ساز و کارهای دانشی بهبود کیفیت خط‌مشی‌های عمومی در ایران از نظر مصاحبه‌شوندگان استخراج شده و سپس با ساز و کارهای احصاء شده از پیشینه پژوهش در قالب کدهای اولیه ترکیب شد. سپس ساز و کارهای استخراج شده از پیشینه پژوهش و مصاحبه‌ها دوباره مورد بررسی قرار گرفت و به صورت کدهای ثانویه در سه طبقه زیر قرار داده شد:

- کاربردی‌سازی دانش خط‌مشی‌گذاری عمومی در نظام خط‌مشی‌گذاری عمومی کشور
- اشاعه دانش خط‌مشی‌گذاری عمومی در کشور
- شکل‌دهی مبانی فلسفی و نظری بومی خط‌مشی‌گذاران عمومی

مرحله ۲: پژوهش کمی

در این مرحله از پژوهش، ساز و کارهای احصاء شده با راهنمایی اساتید راهنما و مشاور و نیز نظر چند تن از خبرگان امر به صورت پرسشنامه درآمد. در حقیقت، در این پژوهش برای تأیید یا رد ساز و کارهای احصاء شده و نیز مشخص نمودن اهمیت هر یک از ساز و کارها از

ابزار پرسشنامه، برای گردآوری نظرات خبرگان استفاده شد و خبرگان پاسخ‌دهنده، نظرات خود را در مورد ساز و کارهای به دست آمده در یک طیف لیکرتی پنج‌تایی (خیلی زیاد، زیاد، نظری ندارم، کم و خیلی کم) اعلام کردند. از آنجا که پژوهش حاضر در پی واکاوی ساز و کارهای دانشی بهبود کیفیت خط‌مشی‌های عمومی در ایران است و می‌خواهد برای خط‌مشی‌گذاران رهنمودهای موثقی را ارائه دهد، یک پژوهش کاربردی محسوب می‌شود. از سویی دیگر، با توجه به دانش‌افزایی ناشی از ارائه این ساز و کارها، این پژوهش جهت‌گیری توسعه‌ای نیز دارد.

جامعه آماری مرحله دوم این پژوهش نیز مدیران (وزرای دولت، نمایندگان مجلس شورای اسلامی و مدیران حرفه‌ای سطوح مختلف) و کارشناسان نهادهای مرتبط با خط‌مشی‌گذاری عمومی ملی (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، مجمع تشخیص مصلحت نظام، شورای عالی انقلاب فرهنگی، کمیسیون‌های هیئت دولت، مرکز استراتژیک ریاست جمهوری، اتاق بازرگانی، سازمان برنامه و بودجه، کمیسیون‌های تخصصی مجلس شورای اسلامی) و همچنین اساتید حوزه خط‌مشی‌گذاری عمومی، مدیریت دولتی و علوم سیاسی دانشگاه‌های شهر تهران بود. روش نمونه‌گیری مرحله دوم برای تکمیل پرسشنامه ۸۲ نفر بودند که به صورت هدفمند و در دسترس انتخاب شدند.

روایی و پایایی ابزار جمع‌آوری داده‌های پژوهش

در این پژوهش، جهت سنجش میزان اعتبار ابزار گردآوری داده از روایی صوری یا ظاهری استفاده شد که یکی از مشتقات روایی محتواسست. بدین منظور، پرسشنامه پس از تدوین اولیه در اختیار اساتید راهنما و مشاور و نیز چند تن از خبرگان قرار گرفت و پس از اعمال نظرات و تائید نهایی آن‌ها، روایی پرسشنامه پژوهش تعیین شد. برای آزمون پایایی نیز از روش آلفای کرونباخ استفاده شد که میزان آن با استفاده از نرم افزار *spss23* برای هر ۲۶ ساز و کار، «۰/۸۸۳» به دست آمد. از آن جهت که مقدار آلفای کرونباخ این پژوهش بالاتر از «۰/۷۰» بود، پایایی پرسشنامه مورد تأیید قرار گرفت.

جدول ۳- پایایی پرسشنامه

تعداد عناصر (<i>N of Items</i>)	آلفای کرونباخ (<i>Cronbach's Alpha</i>)
۲۶	۰/۸۸۳

۸- تجزیه و تحلیل داده ها

۱- آمار توصیفی

جدول ۴- مشخصه‌های جمعیت‌شناختی

درصد	تعداد	شرح ویژگی‌ها	
٪۲۲	۶۴	مرد	جنسیت
٪۷۸	۱۸	زن	
٪۳۲	۲۶	کمتر از ۵ سال	تجربه کاری
٪۳۸	۳۱	۵-۱۰ سال	
٪۲۱	۱۷	۱۰-۲۰ سال	
٪۱۰	۸	۲۰ سال و بالاتر	تحصیلات
٪۳۰	۲۵	کارشناسی ارشد	
٪۷۰	۵۷	دکتری	

۲- آمار استنباطی

در این پژوهش، با توجه به روش پژوهش در مرحله کمی و نیز سازگاری فرضیه‌ها، از تحلیل‌های آزمون میانگین یک جامعه و آزمون فریدمن به ترتیب برای تأیید یا رد و بررسی میزان اهمیت ساز و کارهای دانشی احصاء شده، استفاده شده است.

آزمون میانگین یک جامعه

این آزمون برای تشخیص تأثیر یا عدم تأثیر یک متغیر کمی در وضعیت مورد بررسی به کار می‌رود (مؤمنی و فعال‌قیومی، ۱۳۹۰). بر این اساس، از این آزمون برای بررسی تأیید یا عدم تأیید ساز و کارهای دانشی بهبود کیفیت خط‌مشی‌های عمومی در ایران استفاده می‌شود.

دو فرض آماری در این قسمت موردنظر است:

H_0 : ساز و کار مذکور در بهبود کیفیت خط‌مشی‌های عمومی در ایران مؤثر نیست.

H_1 : ساز و کار مذکور در بهبود کیفیت خط‌مشی‌های عمومی در ایران مؤثر است.

$$\begin{cases} H_0: \mu \leq 3 \\ H_1: \mu > 3 \end{cases}$$

جدول ۵- نتایج آزمون میانگین یک جامعه برای مؤلفه‌های اصلی سه‌گانه بهبود کیفیت خطمشی‌های عمومی ایران (کدهای ثانویه)

مقدار آزمون = ۳							شماره
فاصله اطمینان %۹۵	حد پایین	حد بالا	اختلاف میانگین	میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	
							۱/۳۳۸۴۸
۱/۳۳۸۴۸	۱/۱۳۵۵	۱/۳۴۸۱	۱/۲۳۸۴۸	۴/۳۳۵	۰/۰۰۰	۸۱	۲۲/۷۹۸
۱/۳۳۸۴۸	۱/۱۳۵۵	۱/۳۴۸۱	۱/۲۳۸۴۸	۴/۳۳۵	۰/۰۰۰	۸۱	۱۰/۹۳۹

همان‌طور که در جدول ۵ نشان داده شده است، سطح معناداری همه ساز و کارهای اصلی بهبود کیفیت خطمشی‌های عمومی کمتر از ۰/۰۵ است، بنابراین میانگین آن‌ها با مقدار آزمون، اختلاف معناداری دارد. از طرف دیگر، از آنجا که حدود پایین و بالای همه این ساز و کارهای اصلی مثبت است، میانگین همه آن‌ها بالاتر از مقدار آزمون می‌باشد و فرضیه H_1 تائید می‌شود. لذا می‌توان گفت، با اطمینان بالای ۹۵٪، همه ساز و کارهای اصلی سه‌گانه (کاربردسازی دانش خطمشی‌گذاری عمومی در نظام خطمشی‌گذاری عمومی کشور، اشاعه دانش خطمشی‌گذاری عمومی در کشور و شکل‌دهی مبانی فلسفی و نظری بومی خطمشی‌گذاران عمومی در ایران) در بهبود کیفیت خطمشی‌های عمومی ایران مؤثر است. در ادامه به تشریح اجزای هر یک از ساز و کارهای فوق پرداخته می‌شود.

نتایج آزمون میانگین یک جامعه برای اجزای ساز و کار اشاعه دانش خط‌مشی‌گذاری عمومی (کدهای اولیه)

جدول ۶- نتایج آزمون میانگین یک جامعه برای اجزای ساز و کار اشاعه دانش خط‌مشی‌گذاری عمومی (کدهای اولیه)

مقدار آزمون = ۳							رتبه
فاصله اطمینان %۹۵	اختلاف میانگین	میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	آماره t	اجزای ساز و کار اشاعه دانش خط‌مشی‌گذاری عمومی در کشور	
حد بالا							حد پایین
۸۶۵/۱	۶۳۵/۱	۱۶۵۷/۱	۶۵۷/۳	۴/۰۰۰	۱۷	۲۴/۳۰	۱
۷۸۵/۱	۱۵۷/۱	۶۳۱۳/۱	۵۱۳/۳	۴/۰۰۰	۱۷	۳۳/۶۱	۲
۳۷۵/۱	۳۳۱/۱	۷۸۵۶/۱	۶۵۶/۳	۴/۰۰۰	۱۷	۶۱/۷۸	۳
۵۰۷/۱	۳۲۰/۱	۶۳۱۳/۱	۵۱۳/۳	۴/۰۰۰	۱۷	۵۵/۵۱	۴
۵۷۸/۱	۶۷۵/۱	۳۵۵۱/۱	۵۷۵/۳	۴/۰۰۰	۱۷	۶۰/۴۳	۵

۸۸۸/۱	۱۷۳/۱	۸۸۵۰/۱	۳۵۷/۳	۰۰۰/۰	۱۷	۱۶۶/۳۱	ایجاد و تقویت آینده‌پژوهی خطمشی‌ای در حوزه‌های مختلف خطمشی	۶
۱۳۱۸/۱	۰۶۵۷/۱	۵۶۶۸۰/۱	۶۶۳/۳	۰۰۰/۰	۱۷	۶۱۶/۱۱	همکاری‌های آموزشی و پژوهشی مشترک با سازمان‌های مردم‌نهاد (سمن‌ها)	۷
۵۰۸۸/۱	۵۱۰۵/۱	۷۵۰۶۰/۱	۰۱۶۰/۳	۰۰۰/۰	۱۷	۴۸۸/۳۱	به رسمیت شناختن و تقویت شرکت‌های مشاوره تحلیل خطمشی‌گذاری عمومی	۸
۷۸۸۱/۱	۷۶۰۷/۱	۰۷۸۷/۵	۷۸۷/۵	۰۰۰/۰	۱۷	۶۵۷/۱۱	راه‌اندازی و تقویت شبکه‌های اجتماعی تخصصی در حوزه‌های مختلف خطمشی.	۹
۳۳۵/۱	۶۵۳۷/۱	۰۰۰۰۰/۱	۰۰۰۰/۳	۰۰۰/۰	۱۷	۶۷۷/۲۱	طراحی محافل گفتگوی خطمشی در کشور	۱۰
۸۸۳/۱	۸۱۶/۱	۳۳۲۰/۵	۳۲۰/۵	۰۰۰/۰	۱۷	۱۸۸/۲۱	ایجاد و تقویت مراکز موضوع‌شناسی خطمشی در دانشگاه‌ها و مراکز خطمشی‌پژوهی	۱۱
۵۱۰۰/۱	۸۷۰/۱	۷۷۳۰/۷	۵۳۰/۵	۰۰۰/۰	۱۷	۳۳۱/۷	برگزاری کنفرانس‌های سالانه خطمشی‌گذاری عمومی	۱۲

همان‌طور که در جدول ۶ نشان داده شده است، سطح معناداری همه اجزای ساز و کار اشاعه دانش خطمشی‌گذاری کمتر از ۰/۰۵ است، بنابراین میانگین آن‌ها با مقدار آزمون اختلاف معناداری دارد. از طرف دیگر، از آنجا که حدود پایین و بالای همه این اجزای ساز و کار اشاعه دانش خطمشی‌گذاری مثبت است، میانگین همه آن‌ها بالاتر از مقدار آزمون می‌باشد و فرضیه H_1 در مورد آن‌ها تأیید می‌شود. لذا می‌توان گفت، با اطمینان بالای ۹۵٪ همه اجزای اشاعه دانش خطمشی‌گذاری در بهبود کیفیت خطمشی‌های عمومی ایران مؤثر است.

نتایج آزمون میانگین یک جامعه برای اجزای ساز و کار کاربردی‌سازی دانش
خط‌مشی‌گذاری عمومی (کدهای اولیه)

جدول ۷- نتایج آزمون میانگین یک جامعه برای اجزای ساز و کار کاربردی‌سازی دانش
خط‌مشی‌گذاری عمومی (کدهای اولیه)

شماره	مقدار آزمون = ۳						
	کاربردی‌سازی دانش خط‌مشی‌گذاری عمومی در نظام خط‌مشی‌گذاری عمومی کشور	آماره t	درجه آزادی	سطح معناداری	میانگین	اختلاف میانگین	
						فاصله اطمینان %۹۵	
						حد پایین حد بالا	
۱	به کارگیری مشاوران خط‌مشی‌ای در سه قوه	۷۴/۸۱ ۳۳/۸۱	۸۱	۰/۰۰۰	۴/۵۰۰۰	۱/۵۰۰۰۰ ۱۳۳/۴۳	۱/۳۲۵۷ ۱/۳۲۵۷
۲	طراحی بسته آموزشی برای افزایش سواد خط‌مشی‌گذاری برای خط‌مشی‌گذاران کشور (نمایندگان مجلس، وزرا و مدیران عالی دولتی)	۷۴/۳۱ ۱۶/۳۱	۱۷	۰/۰۰۰	۲/۳۹۰۲	۱/۳۹۰۲۴ ۱۱۱۰/۱	۱/۵۵۵ ۱/۵۵۵
۳	ایجاد و تقویت مراکز خط‌مشی‌پژوهی تخصصی در وزارتخانه‌های هجده‌گانه کشور	۱۹/۳۷۰ ۱۹/۳۷۱	۸۱	۰/۰۰۰	۴/۳۶۵۹	۱/۳۶۵۵ ۱۳۳۶/۱	۱/۵۰۶۲ ۱/۲۲۵۶
۴	به کارگیری کارکنان دارای دانش حرفه‌ای و آشنا به علم خط‌مشی‌گذاری عمومی در سازمان‌ها، وزارتخانه‌ها، کمیسیون‌های مراجع متولی خط‌مشی‌گذاری و نهادهای متولی علمی کردن چرخه خط‌مشی‌گذاری	۸۶/۹۷ ۱۹/۹۷	۱۷	۰/۰۰۰	۴/۳۵۳۷	۱/۳۵۳۶ ۱۳۳۵/۱	۱/۴۷۹۰ ۱/۲۱۸۳

۶۰۷/۸۱	۱۷	۰۰۰/۰	۶۳۳/۳	۰۶۳۳/۱	۱۶۶۰/۱	۱۷۷۳/۱	۵	ایجاد و تقویت دفتر تجزیه و تحلیل خطمشی‌گذاری در وزارتخانه‌ها و سازمان‌ها
۱۱۶/۵۱	۱۷	۰۰۰/۰	۱۵۶/۳	۱۱۵۶/۱	۶۲۳/۱	۳۸۳۳/۱	۶	برگزاری کارگاه‌های آموزش تحلیل خطمشی‌های عمومی در سازمان‌ها و مراکز خطمشی‌گذاری کشور
۲۳۵/۰۱	۱۷	۰۰۰/۰	۳۵۷/۳	۸۳۵۰/۱	۵۰۷۷/۱	۲۰۶۸/۱	۷	ایجاد مجاری درس‌آموزی (تقلید) خطمشی‌ای از کشورهای موفق دنیا
۰۵۸/۱	۱۷	۰۰۰/۰	۶۸۶/۳	۶۵۸۶/۱	۳۱۱۶/۱	۷۸۶۸/۱	۸	ایجاد و تقویت مراکز خطمشی‌پژوهی تخصصی و عمومی در استان‌های کشور
۸۸۸/۱۱	۱۷	۰۰۰/۰	۶۳۱/۳	۳۱۳۱/۱	۵۵۵۷/۱	۷۶۶۰/۱	۹	برگزاری میزگردهای تخصصی در حوزه‌های خطمشی‌گذاری عمومی

همان‌طور که در جدول ۷ نشان داده شده است، سطح معناداری همه اجزای ساز و کار کاربردی‌سازی دانش خطمشی‌گذاری عمومی کمتر از ۰/۰۵ است، بنابراین میانگین آن‌ها با مقدار آزمون اختلاف معناداری دارد. از طرف دیگر، از آنجا که حدود پایین و بالای همه اجزای این ساز و کار کاربردی‌سازی دانش خطمشی‌گذاری عمومی مثبت است، میانگین همه آن‌ها بالاتر از مقدار آزمون می‌باشد و فرضیه H_1 در مورد آن‌ها تأیید می‌شود. لذا می‌توان گفت، با اطمینان بالای ۹۵٪ همه اجزای ساز و کار کاربردی‌سازی دانش خطمشی‌گذاری عمومی در بهبود کیفیت خطمشی‌های عمومی ایران مؤثر است

نتایج آزمون میانگین یک جامعه برای اجزای ساز و کار شکل‌دهی مبانی فلسفی و نظری بومی خطمشی‌گذاران عمومی در ایران (کدهای اولیه)

جدول ۸- نتایج آزمون میانگین یک جامعه برای اجزای ساز و کار شکل‌دهی مبانی فلسفی و نظری بومی خط‌مشی‌گذاران عمومی در ایران (کدهای اولیه)

مقدار آزمون = ۳							شکل‌دهی مبانی فلسفی و نظری بومی خط‌مشی‌گذاران عمومی در ایران	شماره
فاصله اطمینان ۹۵٪		اختلاف میانگین	میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	آماره t		
حد بالا	حد پایین							
۱/۱۸۶۶	۸۳۴۵	۱/۰۱۲۲۰	۴/۰۱۲۲	۰/۰۰۰	۸۱	۱۱/۳۳۲	۱	تزریق دانش تولیدی در کتب درسی دانشگاهی
۱/۰۹۷۵	۶۵۸۶	۸۸/۸۰۵	۳/۸۷۸۰	۰/۰۰۰	۸۱	۷/۹۶۲	۲	تولید نظریه‌ها و مدل‌های بومی - اسلامی خط‌مشی‌گذاری عمومی
۱/۰۹۱۶	۸۶۲۰	۹۲۶۸۳	۳/۹۲۶۸	۰/۰۰۰	۸۱	۱۱/۱۹۱	۳	تزریق دانش تولیدی در کارگاه‌های تخصصی آموزشی خط‌مشی‌گذاران
۱/۰۴۴۳	۶۱۴۲	۸۲۹۲۷	۳/۸۲۹۲	۰/۰۰۰	۸۱	۷/۶۷۲	۴	تولید دانش اسلامی فلسفی و نظری عقبه خط‌مشی‌گذاری عمومی (فقه خط‌مشی‌ای)
۱/۰۸۹۱	۵۶۲۰	۸۵۶۱۰	۳/۸۵۶۱	۰/۰۰۰	۸۱	۶/۴۵۵	۵	گفتمان سازی ملی دانش اسلامی - بومی خط‌مشی‌گذاری عمومی

همان‌طور که در جدول ۸ نشان داده شده است، سطح معناداری همه اجزای ساز و کار شکل‌دهی مبانی فلسفی و نظری بومی خط‌مشی‌گذاران عمومی کمتر از ۰/۰۵ است، بنابراین میانگین آن‌ها با مقدار آزمون اختلاف معناداری دارد. از طرف دیگر، از آنجا که حدود پایین و بالای همه اجزای این ساز و کار شکل‌دهی مبانی فلسفی و نظری بومی خط‌مشی‌گذاران عمومی مثبت است، میانگین همه آن‌ها بالاتر از مقدار آزمون می‌باشد و فرضیه H_1 در مورد آن‌ها تأیید می‌شود. لذا می‌توان گفت، با اطمینان بالای ۹۵٪ همه اجزای ساز و کار شکل‌دهی

مبانی فلسفی و نظری بومی خطمشی‌گذاران عمومی در بهبود کیفیت خطمشی‌های عمومی ایران مؤثر است.

آزمون فریدمن (*Friedman Test*)

از این آزمون برای مشخص کردن میزان اهمیت ساز و کارهای دانشی در بهبود کیفیت خطمشی‌های عمومی ایران استفاده می‌نماییم تا به سؤال دوم (بررسی میزان اهمیت ساز و کارهای دانشی احصاء شده) این پژوهش پاسخ دهیم.

دو فرض آماری در این قسمت موردنظر است:

H_0 : رتبه اهمیت هر یک از ساز و کارها برای بهبود کیفیت خطمشی‌های عمومی در ایران یکسان است.

H_1 : دست کم رتبه اهمیت دو مورد از ساز و کارها برای بهبود کیفیت خطمشی‌های عمومی در ایران، متفاوت است.

جدول ۹- نتایج آزمون فریدمن برای ساز و کارهای اصلی سه‌گانه در بهبود کیفیت خطمشی‌های عمومی (کدهای ثانویه)

اولویت در اهمیت	رتبه میانگین	ساز و کارهای سه‌گانه اصلی بهبود کیفیت خطمشی‌های عمومی در ایران
۱	۵/۶۶	کاربردی‌سازی دانش خطمشی‌گذاری عمومی در نظام خطمشی‌گذاری عمومی کشور
۲	۴/۵۹	اشاعه دانش خطمشی‌گذاری عمومی در کشور
۳	۳/۸۳	شکل‌دهی مبانی فلسفی و نظری بومی خطمشی‌گذاران عمومی در ایران

همان‌طور که در جدول ۹ نشان داده شده است، رتبه اهمیت ساز و کارهای اصلی یکسان نیست. پس می‌توان گفت که اولویت اهمیت ساز و کارهای اصلی سه‌گانه در بهبود کیفیت خطمشی‌های عمومی ایران متفاوت است و فرضیه H_1 در مورد آنها تایید می‌شود.

اولویت‌های ساز و کارهای سه‌گانه بهبود کیفیت خطمشی‌های عمومی به ترتیب اهمیت عبارتند از: کاربردی‌سازی دانش خطمشی‌گذاری عمومی در نظام خطمشی‌گذاری عمومی کشور، اشاعه دانش خطمشی‌گذاری عمومی در کشور و شکل‌دهی مبانی فلسفی و نظری بومی خطمشی‌گذاران عمومی در ایران. در ادامه به تشریح میزان اهمیت اجزای هر یک از ساز و کارهای فوق پرداخته می‌شود.

نتایج آزمون فریدمن برای اجزای ساز و کارهای دانشی در بهبود کیفیت خطمشی‌های عمومی ایران (کدهای ثانویه)

پس از انجام آزمون فریدمن برای بررسی میزان اهمیت ساز و کارهای اصلی بهبود کیفیت خطمشی‌های عمومی، این آزمون برای اجزای تشکیل‌دهنده هر کد ثانویه (مؤلفه‌های سه‌گانه) انجام شد که نتایج آن در قالب جداولی نشان داده شده است.

نتایج آزمون فریدمن برای اجزای ساز و کار اشاعه دانش خطمشی‌گذاری عمومی (کدهای ثانویه)

دو فرض آماری در این قسمت، مورد نظر است:

H_0 : اولویت‌های اجزای ساز و کار اشاعه دانش خطمشی‌گذاری عمومی برای بهبود کیفیت خطمشی‌های عمومی در ایران یکسان است.

H_1 : دست کم اولویت دو مورد از اجزای ساز و کار اشاعه دانش خطمشی‌گذاری عمومی برای بهبود کیفیت خطمشی‌های عمومی در ایران، متفاوت است.

جدول ۱۰- نتایج آزمون فریدمن برای اجزای ساز و کار اشاعه دانش خطمشی‌گذاری عمومی در بهبود کیفیت خطمشی‌های عمومی (کدهای ثانویه)

اولویت در اهمیت	رتبه میانگین	اجزای ساز و کار اشاعه دانش خطمشی‌گذاری عمومی در کشور
۱	۸/۱۸	تقویت علم خطمشی‌گذاری عمومی در دانشگاه‌ها و مراکز علمی دولتی کشور
۲	۷/۶۶	تسهیل در ایجاد کانون‌های تفکر خطمشی‌گذاری عمومی
۳	۷/۶۱	همکاری‌های آموزشی و پژوهشی مشترک با نهادهای بین‌المللی و مراکز دانشگاهی و خطمشی‌پژوهی دنیا
۴	۷/۴۹	ایجاد و تقویت مراکز خطمشی‌پژوهی در دانشگاه‌ها و نهادهای متولی خطمشی‌گذار
۵	۶/۶۱	تألیف و ترجمه مقالات، کتاب‌ها و نشریات علمی و تخصصی برای به روز کردن دانش خطمشی‌گذاری
۶	۶/۲۴	ایجاد و تقویت آینده‌پژوهی خطمشی‌ای در حوزه‌های مختلف خطمشی‌ای
۷	۶/۱۹	همکاری‌های آموزشی و پژوهشی مشترک با سازمان‌های مردم‌نهاد (سمن‌ها)

۸	۶/۰۲	به رسمیت شناختن و تقویت شرکت‌های مشاوره تحلیل خطمشی‌گذاری عمومی
۹	۵/۸۷	راه‌اندازی و تقویت شبکه‌های اجتماعی تخصصی در حوزه‌های مختلف خطمشی
۱۰	۵/۷۹	طراحی محافل گفتگوی خطمشی در کشور
۱۱	۵/۳۱	ایجاد و تقویت مراکز موضوع‌شناسی خطمشی‌ای در دانشگاه‌ها و مراکز خطمشی‌پژوهی
۱۲	۵/۰۲	برگزاری کنفرانس‌های سالانه خطمشی‌گذاری عمومی

همان‌طور که در جدول ۱۰ نشان داده شده است، رتبه اهمیت اجزای ساز و کار اشاعه دانش خطمشی‌گذاری عمومی یکسان نیست. پس می‌توان گفت که اولویت اهمیت ساز و کارهای اصلی سه‌گانه در بهبود کیفیت خطمشی‌های عمومی ایران متفاوت است و فرضیه H_1 در مورد آنها تایید می‌شود.

اولویت‌های اجزای ساز و کار اشاعه دانش خطمشی‌گذاری عمومی به ترتیب اهمیت عبارتند از: تقویت علم خطمشی‌گذاری عمومی در دانشگاه‌ها و مراکز علمی دولتی کشور، تسهیل در ایجاد کانون‌های تفکر خطمشی‌گذاری عمومی، همکاری‌های آموزشی و پژوهشی مشترک با نهادهای بین‌المللی و مراکز دانشگاهی و خطمشی‌پژوهی دنیا، ایجاد و تقویت مراکز خطمشی‌پژوهی دانشگاهی، تألیف و ترجمه مقالات، کتاب‌ها و نشریات علمی و تخصصی برای روز کردن دانش خطمشی‌گذاری، ایجاد و تقویت آینده‌پژوهی خطمشی‌ای در حوزه‌های مختلف خطمشی، همکاری‌های آموزشی و پژوهشی مشترک با سازمان‌های مردم‌نهاد (سمن‌ها)، به رسمیت شناختن و تقویت شرکت‌های مشاوره تحلیل خطمشی‌گذاری عمومی، راه‌اندازی و تقویت شبکه‌های اجتماعی تخصصی در حوزه‌های مختلف خطمشی، طراحی محافل گفتگوی خطمشی در کشور، ایجاد و تقویت مراکز موضوع‌شناسی خطمشی در دانشگاه‌ها و مراکز خطمشی‌پژوهی و برگزاری کنفرانس‌های سالانه خطمشی‌گذاری عمومی.

نتایج آزمون فریدمن برای اجزای ساز و کار کاربردی‌سازی دانش خطمشی‌گذاری عمومی (کدهای ثانویه)

دو فرض آماری در این قسمت، مورد نظر است:

H_0 : اولویت‌های اجزای ساز و کار کاربردی‌سازی دانش خطمشی‌گذاری عمومی برای

بهبود کیفیت خطمشی‌های عمومی در ایران یکسان است.

H_1 : دست کم اولویت دو مورد از اجزای ساز و کار کاربردی‌سازی دانش خط‌مشی‌گذاری عمومی برای بهبود کیفیت خط‌مشی‌های عمومی در ایران، متفاوت است.

جدول ۱۱- نتایج آزمون فریدمن برای اجزای ساز و کار کاربردی‌سازی دانش خط‌مشی‌گذاری عمومی در بهبود کیفیت خط‌مشی‌های عمومی (کدهای ثانویه)

اولویت در اهمیت	رتبه میانگین	کاربردی‌سازی دانش خط‌مشی‌گذاری عمومی در نظام خط‌مشی‌گذاری عمومی کشور
۱	۵/۹۶	به کارگیری مشاوران خط‌مشی‌ای در سه قوه
۲	۵/۶۵	طراحی بسته آموزشی برای افزایش سواد خط‌مشی‌گذاری برای خط‌مشی‌گذاران کشور (نمایندگان مجلس، وزرا و مدیران عالی دولتی)
۳	۵/۴۲	ایجاد و تقویت مراکز خط‌مشی‌پژوهی تخصصی در وزارتخانه‌های هجده‌گانه کشور
۴	۵/۳۶	به کارگیری کارکنان دارای دانش حرفه‌ای و آشنا به علم خط‌مشی‌گذاری عمومی در سازمان‌ها، وزارتخانه‌ها، کمیسیون‌های مراجع متولی خط‌مشی‌گذاری و نهادهای متولی علمی کردن چرخه خط‌مشی‌گذاری
۵	۴/۸۷	ایجاد و تقویت دفتر تجزیه و تحلیل خط‌مشی‌گذاری در وزارتخانه‌ها و سازمان‌ها
۶	۴/۷۴	برگزاری کارگاه‌های آموزش تحلیل خط‌مشی‌های عمومی در سازمان‌ها و مراکز خط‌مشی‌گذاری کشور
۷	۴/۷۲	ایجاد مجاری درس‌آموزی (تقلید) خط‌مشی‌ای از کشورهای موفق دنیا
۸	۴/۴۷	ایجاد و تقویت مراکز خط‌مشی‌پژوهی تخصصی و عمومی در استان‌های کشور
۹	۳/۸۱	برگزاری میزگردهای تخصصی در حوزه‌های خط‌مشی‌گذاری عمومی

همان‌طور که در جدول ۱۱ نشان داده شده است، رتبه اهمیت اجزای ساز و کار کاربردی‌سازی دانش خط‌مشی‌گذاری عمومی یکسان نیست. پس می‌توان گفت که اولویت اهمیت اجزای ساز و کار کاربردی‌سازی دانش خط‌مشی‌گذاری عمومی در بهبود کیفیت خط‌مشی‌های عمومی ایران متفاوت است و فرضیه H_1 در مورد آنها تایید می‌شود.

اولویت‌های اجزای ساز و کار کاربردی‌سازی دانش خط‌مشی‌گذاری عمومی به ترتیب اهمیت عبارتند از: به کارگیری مشاوران خط‌مشی‌ای در سه قوه، طراحی بسته آموزشی برای

افزایش سواد خطمشی‌گذاری برای خطمشی‌گذاران کشور (نمایندگان مجلس، وزرا و مدیران عالی دولتی)، ایجاد و تقویت مراکز خطمشی‌پژوهی تخصصی در وزارتخانه‌های هجده‌گانه کشور، به کارگیری کارکنان دارای دانش حرفه‌ای و آشنا به علم خطمشی‌گذاری عمومی در سازمان‌ها، وزارتخانه‌ها، کمیسیون‌های مراجع متولی خطمشی‌گذاری و نهادهای متولی علمی‌کردن چرخه خطمشی‌گذاری، ایجاد و تقویت دفتر تجزیه و تحلیل خطمشی‌گذاری در وزارتخانه‌ها و سازمان‌ها، برگزاری کارگاه‌های آموزش تحلیل خطمشی‌های عمومی در سازمان‌ها و مراکز خطمشی‌گذاری کشور، ایجاد مجاری درس‌آموزی (تقلید) خطمشی از کشورهای موفق دنیا، ایجاد و تقویت مراکز خطمشی‌پژوهی تخصصی و عمومی در استان‌های کشور و برگزاری میزگردهای تخصصی در حوزه‌های خطمشی‌گذاری عمومی.

نتایج آزمون فریدمن برای اجزای ساز و کار شکل‌دهی مبانی فلسفی و نظری بومی خطمشی‌گذاری بومی (کدهای ثانویه)

دو فرض آماری در این بخش، مورد نظر است:

H_0 : اولویت‌های اجزای ساز و کار شکل‌دهی مبانی فلسفی و نظری بومی خطمشی‌گذاری بومی برای بهبود کیفیت خطمشی‌های عمومی در ایران یکسان است.

H_1 : دست کم اولویت دو مورد از اجزای ساز و کار شکل‌دهی مبانی فلسفی و نظری بومی خطمشی‌گذاری بومی برای بهبود کیفیت خطمشی‌های عمومی در ایران، متفاوت است.

جدول ۱۲- نتایج آزمون فریدمن برای اجزای ساز و کار شکل‌دهی مبانی فلسفی و نظری بومی

خطمشی‌گذاری بومی در بهبود کیفیت خطمشی‌های عمومی (کدهای ثانویه)

اولویت در اهمیت	رتبه میانگین	شکل‌دهی مبانی فلسفی و نظری بومی خطمشی‌گذاران عمومی در ایران
۱	۳/۲۲	تزریق دانش تولیدی در کتب درسی دانشگاهی
۲	۳/۰۴	تولید نظریه‌ها و مدل‌های بومی - اسلامی خطمشی‌گذاری عمومی
۳	۲/۹۵	تزریق دانش تولیدی در کارگاه‌های تخصصی آموزشی خطمشی‌گذاران
۴	۲/۹۲	تولید دانش اسلامی فلسفی و نظری عقبه خطمشی‌گذاری عمومی (فقه خطمشی‌ای)
۵	۲/۸۸	گفتمان‌سازی ملی دانش اسلامی - بومی خطمشی‌گذاری عمومی

همان‌طور که در جدول ۱۲ نشان داده شده است، رتبه اهمیت اجزای ساز و کار شکل‌دهی مبانی فلسفی و نظری بومی خطمشی‌گذاری بومی یکسان نیست. پس می‌توان گفت که اولویت

اهمیت اجزای ساز و کار شکل‌دهی مبانی فلسفی و نظری بومی خط‌مشی‌گذاری بومی در بهبود کیفیت خط‌مشی‌های عمومی ایران متفاوت است و فرضیه H_1 در مورد آنها تایید می‌شود. اولویت‌های اجزای ساز و کار شکل‌دهی مبانی فلسفی و نظری بومی خط‌مشی‌گذاری بومی به ترتیب اهمیت عبارتند از: تزریق دانش تولیدی در کتب درسی دانشگاهی موجب بهبود کیفیت خط‌مشی‌های عمومی می‌شود، تولید نظریه‌ها و مدل‌های بومی - اسلامی - خط‌مشی‌گذاری عمومی موجب بهبود کیفیت خط‌مشی‌های عمومی می‌شود، تزریق دانش تولیدی در کارگاه‌های تخصصی آموزشی خط‌مشی‌گذاران، موجب بهبود کیفیت خط‌مشی‌های عمومی می‌شود، تولید دانش اسلامی فلسفی و نظری عقبه خط‌مشی‌گذاری عمومی (فقه خط‌مشی‌ای) موجب بهبود کیفیت خط‌مشی‌های عمومی می‌شود. گفتمان‌سازی ملی دانش اسلامی - بومی خط‌مشی نیز تاثیر مشابهی دارد.

۹- تبیین یافته‌ها و نتایج پژوهش

در تائید ساز و کارهای عنوان شده توسط لیو بلونگ (۲۰۰۳)، در این پژوهش تمام شیوه‌های ذکر شده توسط پژوهشگر در باب بهبود کیفیت خط‌مشی‌گذاری عمومی (یعنی: استقرار صحیح علم خط‌مشی‌گذاری، انتشار تعداد کتاب‌ها و مقالات در زمینه خط‌مشی‌گذاری، تربیت پژوهشگران برجسته، نظریه‌پردازی بومی، در حوزه ساختار افزایش دپارتمان‌ها و دانشکده‌های خط‌مشی‌گذاری، تأکید رهبری بر علم خط‌مشی‌گذاری، به کارگیری متخصصان و حرفه‌ای‌ها، سازگاری مدل‌های خط‌مشی با فرهنگ سیاسی، علمی کردن فرآیند خط‌مشی‌گذاری، بهره‌گیری از مراکز مشاوره، تسلط خط‌مشی‌گذاران بر علم خط‌مشی‌گذاری در ذیل ساز و کارهای اشاعه دانش خط‌مشی‌گذاری عمومی، شکل‌دهی مبانی فلسفی و نظری بومی خط‌مشی‌گذاران عمومی در ایران و همچنین ساز و کارهای به کارگیری مشاوران خط‌مشی‌ای در سه قوه، به کارگیری کارکنان دارای دانش حرفه‌ای و آشنا به علم خط‌مشی‌گذاری عمومی در سازمان‌ها، وزارتخانه‌ها، کمیسیون‌های مراجع متولی خط‌مشی‌گذاری و نهادهای متولی علمی کردن چرخه خط‌مشی، طراحی بسته آموزشی برای افزایش سواد خط‌مشی‌گذاری برای خط‌مشی‌گذاران کشور) مورد پذیرش قرار گرفتند.

ریچارد رز (۱۳۹۰)، دولویتز و مارش (۱۹۹۶) درس‌آموزی، تقلید و انتقال خط‌مشی را یکی از راه‌های بهبود کیفیت خط‌مشی می‌دانند. آن‌ها در صدد درک انتقال دانش در نتیجه تصمیمات استراتژیک بازیگران درون و بیرونی دولت بودند. توجه ویژه آن‌ها به متخصصان و کارآفرینان خط‌مشی و نیز سازمان‌های بین‌المللی و درون‌دولتی بود که می‌توانستند تبادلات ایده‌ها را تشویق کنند. همچنین در کارهای پژوهشی دیگر، آن‌ها اندیشکده‌ها، شرکت‌های مبادلاتی و

نهادهای غیر دولتی و مؤسسات مشاوره‌ای را افزودند، درحالی که استدلال می‌کردند که دو مورد آخری بسیار مهم هستند، زیرا آن‌ها معمولاً پیشنهادهای را مطرح می‌کنند که به عنوان بهترین اقدامات (*best practice*) در همه جا کاربرد دارد. همگی این ساز و کارها در ذیل ساز و کارهای اشاعه دانش خط‌مشی‌گذاری عمومی و طراحی نظام مشارکت مدنی در پژوهش حاضر مورد پذیرش قرار گرفتند.

درور (۱۹۸۳) بهبودهای عمده مورد نیاز در فرآیند خط‌مشی‌گذاری عمومی را تغییرات مورد نیاز در دانش، تغییرات مورد نیاز در افراد، تغییرات مورد نیاز در ساختار و مدل‌های فرآیند، تغییرات مورد نیاز در ورودی‌ها و نتایج تحقق یافته و تغییرات مورد نیاز در محیط نام می‌برد. این ساز و کارها به طور مستقیم و ضمنی در تمام ساز و کارهای نه‌گانه در این پژوهش نمود دارد و مورد تأیید قرار گرفته است. نتایج بسیاری از پژوهشگران که بر بهبود کیفیت خط‌مشی‌گذاری و افزایش ظرفیت آن از طریق کانون‌های تفکر و نقش راهبری این کانون‌ها تأکید داشتند، در این پژوهش مورد پذیرش قرار گرفت (برای مثال، دانایی‌فرد و همکاران، ۱۳۹۰؛ هارت و ورمن، ۲۰۰۸؛ پوهان، ۲۰۰۸؛ ریچ، ۲۰۰۴).

ریگ و لیندسی (۲۰۰۶) با بررسی مدیریت دانش در بخش عمومی و مشارکت ذینفعان در فرآیند خط‌مشی به این نتیجه دست یافتند که هنگامی خط‌مشی‌ها به طور اثربخش‌تری ایجاد می‌شوند که ذینفعان توانایی مشارکت اثربخش داشته باشند و قابلیت ذینفعان شامل مهارت و منابع بسیار مهم است، زیرا مسائل عمومی ماهیتی چند وجهی دارند و پیچیده هستند و یکی از منابع اثربخش این است که از مدیریت دانش بهره‌جویند و زمینه انتقال و تسهیم دانش فراهم گردد. این نتایج جزء ساز و کاری است که در این پژوهش از لحاظ نظری مورد تأیید قرار گرفته‌اند.

میشل کروزیه (۱۳۹۲) در یک بررسی انتقادی در نقد سیستم تصمیم‌گیری و اداری فرانسه، می‌گوید که تصمیم‌ها در نهایت، با سهل‌انگاری بسیار، بر مبنای استدلال‌های زبانی، به مدد پیشاهمدهای نشست تصمیم‌گیری و در طی جدل‌های بی‌پایان میان برداشت‌ها و منافع مختلفی که به چرخه تصمیم‌گیران دست یافته‌اند، اتخاذ می‌شوند. او با مثال زدن کار کمیسیون‌های تحقیق سلطنتی در انگلستان و نقش آن‌ها در تغییرات بزرگ در این کشور یادآوری می‌کند که نظام تصمیم‌گیری فرانسه باید با ایجاد و تقویت کمیسیون‌هایی متشکل از فرزندان صاحب‌رأی در نهادهای تصمیم‌گیری جدا از ساختار اداری و روال‌های بوروکراتیک، به بررسی مشکلات مختلف جامعه بپردازد. این کمیسیون‌ها با ایجاد سلول‌های آماده‌سازی تصمیم، قادر به آگاه کردن مسئولان می‌باشد و در پایان با تأکید بر کار این کمیسیون‌ها و سلول‌های آماده‌سازی تصمیم، اذعان می‌کند که فرانسه باید راه‌حل خود را برای ارائه مدلی جدید از آماده‌سازی و

ارزیابی تصمیمات جدید بیابد. این ساز و کار نیز در ذیل ساز و کار کاربردی سازی دانش خط‌مشی‌گذاری عمومی در پژوهش حاضر، مورد تأیید واقع شد.

۱۰- توصیه‌های سیاستی

رهنمودهایی برای عمل

- ۱- ایجاد رشته خط‌مشی‌گذاری عمومی در حوزه‌های مختلف از سطوح کارشناسی تا کارشناسی ارشد و دکترا در مراکز آموزش عالی کشور
- ۲- الزام نمایندگان مجلس به داشتن مشاور در حوزه‌های مختلف به صورت رسمی و قانونی و آموزش آن‌ها در زمینه خط‌مشی‌گذاری عمومی
- ۳- ایجاد سازمان‌ها و بخش‌های پژوهش خط‌مشی‌گذاری عمومی در وزارتخانه‌ها و قوای سه‌گانه و همچنین نهادها و شوراهای عالی مختلف

پیشنهادها برای پژوهش‌های آینده

- ۱- پژوهش‌های آینده می‌تواند به بررسی و بسط تأثیر هر یک از این ساز و کارهای اصلی یا اجزای آنها در بهبود کیفیت خط‌مشی‌ها بپردازد.
- ۲- پژوهش‌های آینده می‌تواند با توجه به نوع حاکمیت سیاسی ایران به بررسی ظرفیت فقه‌کشورداری در بهبود خط‌مشی‌های عمومی بپردازد.
- ۳- پژوهش‌های آینده می‌تواند به واکاوی مشخصه‌های کیفیت خط‌مشی‌های عمومی هر حوزه جداگانه (سلامت، محیط زیست، سیاست خارجی، امنیت، تکنولوژی، آموزش عالی، آموزش و پرورش، فرهنگ، اقتصاد و...) خط‌مشی‌گذاری بپردازد.

منابع

الف) فارسی

- ۱- ابراهیمی، سید عباس؛ دانایی‌فرد، حسن؛ آذر، عادل؛ فروزنده، دهکردی. (۱۳۹۳). طراحی مدل خط‌مشی‌گذاری مبتنی بر شواهد در نظام سلامت ایران (پژوهشی کیفی). پژوهش‌های مدیریت عمومی، سال هفتم، ش ۲۴، ص ۵-۲۴.
- ۲- احمدی، هانیه. (۱۳۹۰). فهم دلایل عدم انسجام (ناهمسویی) خط‌مشی‌های عمومی در ایران: روش دلفی، (کارشناسی ارشد)، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.
- ۳- استراوس، آنسلم و جولیت کوربین. (۱۳۸۵). اصول روش پژوهش کیفی، نظریه‌مبنایی، رویه‌ها و شیوه‌ها، ترجمه بیوک محمدی، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- ۴- بزرگی، میترا. (۱۳۸۹). تجزیه و تحلیل خط‌مشی عمومی در سازمان، قابل دسترس در سایت علمی پژوهشی

<http://www.shahrashub.com/db/t3policy.htm>

- ۵- دانایی فرد، حسن؛ حسینی، سید یعقوب؛ فانی، علی اصغر. (۱۳۹۲). ظرفیت خطمشی‌گذاری عمومی: کلید توسعه‌یافتگی ملی، تهران، صفار.
- ۶- دانایی فرد، حسن. (۱۳۹۱). ردای خدمت یا خلعت قدرت؟ چالش‌های فراروی فرآیند سیاستگذاری ملی، ماهنامه فرهنگی تحلیلی سوره اندیشه، ش ۸، ص ۶۰-۶۱.
- ۷- دانایی فرد، حسن. (۱۳۸۶). هم‌سازی شیوه‌های کمی و کیفی در پژوهش‌های سازمانی: تأملی بر استراتژی پژوهش ترکیبی، فصلنامه حوزه و دانشگاه (روش‌شناسی علوم انسانی)، ش ۱۳ (۵۳)، ص ۶۳-۳۵.
- ۸- دانایی فرد، حسن. (۱۳۸۸). تحلیلی بر موانع تولید دانش در علوم انسانی: رهنمودهایی بر بهبودی ظرفیت سیاست ملی علم ایران، فصلنامه سیاست علم و فناوری، ش ۱، ص ۱۶-۱.
- ۹- دانایی فرد، حسن؛ کرد نائیح، اسدالله؛ لاجوردی، سمانه. (۱۳۹۰). بهبودی ظرفیت خطمشی‌گذاری کشور: گونه‌شناسی نقش کانون‌های تفکر، مدیریت دولتی، دوره سوم ش ۶، ص ۷۸-۵۵.
- ۱۰- دانایی فرد، حسن؛ الوانی، سید مهدی؛ آذر، عادل. (۱۳۹۱). روش‌شناسی پژوهش کمی در مدیریت: رویکردی جامع (چاپ ششم)، تهران: انتشارات صفار - اشراقی.
- ۱۱- دانایی فرد، حسن؛ الوانی، سید مهدی؛ آذر، عادل. (۱۳۹۱). روش‌شناسی پژوهش کیفی در مدیریت: رویکردی جامع (چاپ اول)، تهران: انتشارات صفار - اشراقی.
- ۱۲- دانایی فرد، حسن؛ ثقفی، عمادالدین؛ مشبکی، اصغر. (۱۳۸۹). اجرای خطمشی عمومی: بررسی نقش عقلانیت در مرحله تدوین خطمشی، پژوهش‌های مدیریت در ایران، دوره ۱۴، ش ۴، ص ۷۹-۱۵.
- ۱۳- رز، ریچارد. (۱۳۹۰). بادگیری در پرتو سیاست‌های عمومی تطبیقی: رهنمودی کاربردی، ترجمه حسن دانایی‌فرد؛ منصور خیرگو، تهران، انتشارات امام صادق (ع).
- ۱۴- قریب، حسین. (۱۳۹۰). بررسی کارکردهای انواع عقل در سیاستگذاری عمومی جمهوری اسلامی ایران، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- ۱۵- کرسول، جان. (۱۳۹۱). طرح پژوهش (رویکردهای کمی، کیفی و شیوه ترکیبی)، ترجمه حسن دانایی‌فرد؛ علی صالحی، چاپ اول، تهران: مؤسسه کتاب مهربان نشر.
- ۱۶- کرسول، جان. (۱۳۹۱). پویای کیفی و طرح پژوهش؛ انتخاب از میان پنج رویکرد (روایت پژوهی، پدیدارشناسی، نظریه داده‌بنیاد، قوم‌نگاری و مطالعه موردی)، ترجمه ح. دانایی‌فرد؛ ح. کاظمی، چاپ اول، تهران: انتشارات صفار - اشراقی.
- ۱۷- کرسول، جان. (۱۳۹۲). طرح پژوهش: رویکردهای کمی، کیفی و ترکیبی، ترجمه حسن دانایی‌فرد؛ علی صالحی، تهران، انتشارات صفار.
- ۱۸- محمدی فاتح، اصغر؛ شرفی نژاد، نورالدین؛ دهبان، اسماعیل. (۱۳۹۳). روندهای جدید در مدیریت دانش سازمانی، تهران، نیاز دانش.
- ۱۹- مقدس پور، سعیده؛ دانایی‌فرد، حسن؛ کرد نائیح، اسد ا... (۱۳۹۱). واکاوی عوامل کلیدی در عدم موفقیت برخی خطمشی‌های عمومی در ج ۱ ایران: مطالعه خطمشی‌های مالیاتی کشور، فصل‌نامه علمی پژوهشی مدیریت فرهنگ سازمانی، دوره ۱۱، ش ۱، ص ۶۸-۳۳.
- ۲۰- مودب محمد صادق. (۱۳۸۴). تحلیلی از نارسایی‌های خطمشی‌گذاری عمومی، مطالعات مدیریت، ش ۴۷، ص ۱۷۸-۱۶۲.
- ۲۱- مومنی، مونا؛ فعال قیومی، ع. (۱۳۹۰). تحلیل‌های آماری با استفاده از اس‌پی‌اس‌اس، چاپ پنجم، تهران، مؤلف.
- ۲۲- میر زمانی، اعظم؛ پورعزت، علی اصغر، امیری، مجتبی، دانایی‌فرد، حسن. (۱۳۹۲). واکاوی دلایل بنیادین خطمشی‌گذاری عمومی در جامعه اسلامی ایران، پژوهش‌های مدیریت اسلامی، سال ۲۱، ش ۲، ص ۵۶-۳۷.

ب) انگلیسی

- 23- Anderson, J. E. (2011), *Public Policymaking: An Introduction*, Boston, MA: Cengage.
- 24- Bolong, L. (2003), *Improving the quality of public policy-making in China: Problems and prospects*. *Public Administration Quarterly*: 125-141.
- 25- Bullock, H., Mouniford, J., & Stanley, R. (2001), *Better policy-making*. London: Cabinet Office.
- 26- Cloete, F., & De, C. C. (2011), *Improving public policy: Theory, practice and results*. Pretoria: Van Schaik Publishers.
- 27- Creswell, John W. (2005), *educational research: planning, conducting and evaluating, quantitative qualitative research*. Upper saddle river, N: pearson.
- 28- Deleon, P., & Steelman, T. A. (2001), *Making public policy programs effective and relevant: The role of the policy sciences*. *Journal of Policy Analysis and Management*, 20(1): 163-171.
- 29- Denhardt, J. V., & Denhardt, R. B. (2007), *The new public service: Serving, not steering*. ME Sharpe.
- 30- Dror, Y. (1983), *Public policy making reexamined*. Transaction Publishers.
- 31- Fischer, Frank, and Gerald J. Miller, eds. (2006), *Handbook of public policy analysis: theory, politics, and methods*. crc Press.
- 32- Geurts, T. (2010), *Public Policy making: The 21st Century Perspective*. Beinformed., Wagenrustlaan, DL, Apeldo, Netherland.
- 33- Glaser, G. Barney. (2002). "Conceptualization: On Theory And Theorizing Using Grounded Theory", *International Journal Of Qualitative Methods*.
- 34- Gore, A. (2000), *Good public policy making: How Australia fares*. *Agenda*. 8(1): 33-46.
- 35- Hallsworth, M. (2011), *Policy-Making in the Real World*. *Political Insight*, 2(1): 10-12.
- 36- Hallsworth, M., & Rutter, J. (2011), *Making policy better*. Institute for Government, available at www.institute.org.uk/publications/28,2.
- 37- Hart, P., & Vromen, H. (2008), *A New Era for Think Tanks in Public Policy? International Trends*, *Australian Realities*. *The Australian Journal of Public Administration*. 67 (2): 135-148.
- 38- Kettunen P. (2008), *The Innovative Comparison of Public Policies*, *Public Administration Review*. Washington: 68(2).
- 39- Peters, B. G., & Pierre, J. (Eds.). (2006), *Handbook of public policy*. Sage.
- 40- Puhan, Tatjana-Xenia. (2008), *Balancing Exploration and Exploitation by Creating Organizational Think Tanks, with a foreword by prof. Dr Jetta Frost*, 1st Edition, Gabler Verlag is part of the specialist publishing group Springer Science, Business Media, www.gabler.de.
- 41- Robbins Stephen P. & Mary coutler. (2012), *Management*. Prectice- Hall.
- 42- Soroka, S., & Wlezien, C. (2010), *Public opinion and public policy*. *The Oxford Handbook of Canadian Politics*.
- 43- UK Government. (1999), *Modernising Government*, White Paper presented to Parliament by the Prime Minister and the Minister for the Cabinet Office by Command of Her Majesty, London, March.
- 44- Weitzman, B. C., Silver, D., & Brazill, C. (2006), *Efforts to improve public policy and programs through data practice: experiences in 15 distressed American cities*. *Public Administration Review*. 66(3): 386-399.